

UDK 811.163.4:929Peco A.

Pregledni rad

Sanja ORLANDIĆ (Nikšić)

Institut za crnogorski jezik i književnost

sanja.orlandic@icjk.me

DOPRINOS ASIMA PECA MONTENEGRISTICI

Asim Peco

Autor ovoga priloga daje kratak osvrt na doprinos proučavanju crnogorskih govora poznatoga lingviste Asima Peca (1927–2011). Riječ je o veoma značajnome naučniku koji se bavio temama iz različitih jezičkih oblasti, a naročito će ostati upamćen po rezultatima koje je ostvario u dijalektologiji i akcentologiji.

Ključne riječi: *Asim Peco, crnogorski govori, dijalektologija*

Asim Peco rođen je 24. maja 1927. godine u Ortiješu kod Mostara. Osnovnu školu završio je u Buni, srednju u Mostaru, a Višu pedagošku školu u Sarajevu. Studiranje je nastavio na Filozofskome (kasnije Filološkome) fakultetu u Beogradu i 1952. godine diplomirao na grupi za južnoslovenske jezike i opštu lingvistiku. Godine 1957. postavljen je za asistenta na pomenu-toj katedri, a naredne godine odbranio je doktorsku disertaciju *Govor istočne Hercegovine*. Od oktobra 1957. do jula 1960. bio je lektor za srpskohrvatski jezik na Univerzitetu u Strazburu, a 1967/1968. proveo je na Univezitetu u Lenjingradu. Učestvovao je na brojnim naučnim skupovima u zemlji i

inostranstvu, a držao je predavanja u Moskvi, Kijevu, Pragu, Sofiji, Beču, Berlinu, Parizu, Bolonji, Firenci itd. Redovni profesor Filološkoga fakulteta u Beogradu, u oblasti istorije srpskohrvatskoga jezika i dijalektologije, postao je 1972. godine. Sve do odlaska u penziju, 1992. godine, predavao je Akcentologiju, Dijalektologiju i Eksperimentalnu fonetiku. Predavao je i na Filozofskome fakultetu u Nikšiću, Filozofskome fakultetu u Nišu, Filološkome fakultetu u Prištini, ali i na Defektološkome fakultetu i Akademiji muzičkih umetnosti u Beogradu. Bio je odgovorni urednik časopisa *Bosanskohercegovački dijalektološki zbornik* (Sarajevo, od 1975. do 1996) i član uredništva časopisa: *Južnoslovenski filolog*, *Srpski dijalektološki zbornik*, *Naš jezik* i *Polono-Slavica*. Bio je šef katedre za južnoslovenske jezike na Filološkome fakultetu u Beogradu, sekretar i potpredsednik Društva za srpskohrvatski jezik Srbije, predsednik Savjeta seminara za strane slaviste i član rukovodstva Međunarodnoga slavističkog centra. Dobitnik je nagrada „14. februar“ (Mostar, 1986), „Veselin Masleša“ (Sarajevo, 1986) i „Vukove nagrade“ (Beograd, 1990). Bio je član Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine i Crnogorske akademije nauka i umjetnosti. Preminuo je u Beogradu, 7. decembra 2011. godine. Pored činjenice da je bio veoma značajan naučnik, Peco će ostati upamćen i kao posvećen profesor i dobar čovjek.¹

Da je riječ o veoma plodnome naučniku, svjedoči i Pecova bibliografija, koja broji 578 jedinica.² Iako se Peco u svojim knjigama i radovima uspješno bavio temama iz različitih jezičkih oblasti (akcentologije, fonetike, leksikologije, ortografije), najzapaženije rezultate ostvario je u oblasti dijalektologije. Pored govora istočne Hercegovine, na kojemu je doktorirao, opisao je i govor centralne Hercegovine, govore zapadne Hercegovine, ikavskošćakavske govore zapadne Bosne, ikavskošćakavske govore zapadne Hercegovine, a na zavičajni, mostarski, govor posebno se osvrnuo u radu „Mostarski govor u svjetlosti hercegovačkih govora kao cjeline“.³ Ostavio je i niz drugih radova iz dijalektologije, no mi ćemo se u ovome radu osvrnuti na one koji se tiču crnogorskih govora.

Koliko je Crna Gora dijalektološki interesantna, svjedoče i ove Pecove riječi: „Govorna slika koju nam nudi područje SR Crne Gore više je nego šarolika. Od najarhaičnijih do najprogresivnijih govora ima u tim granicama. Za našu dijalektologiju to je veliko blago. I nije nimalo čudno

¹ Hasnija Murtagić-Tuna, „In memoriam akademik Asim Peco (1927–2011): Zapis o profesoru i čovjeku“, *Pismo*, IX/1, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 2011.

² Bibliografiju Asima Peca (do 2006) priredila je Dina Abazović, a objavljena je u šestoj knjizi *Izabranih djela Asima Peca*, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 2007, 339–385.

³ *Hercegovina*, br. 10, 1998, 85–94.

što je ta zona pružila, do sada, nekoliko izvrsnih dijalektoloških studija. Istorija je htjela da se na tom tlu susretnu i različiti uticaji sa strane. Tako nam danas crnogorska mikrotoponimija nudi obilje građe bez koje se teško kretati i kroz istoriju našega jezika; istorija je, opet, htjela da je ovo područje u nedavnoj našoj prošlosti bilo, na jednoj strani, slobodarski bastion, a na drugoj strani pod tuđinskom vlašću. Sve je to našlo odraza i u jeziku. A jezik je, to je odveć znano, vjerna slika svih zbivanja u društvu. Jezik registruje i ono što ni savjesni hronolozi ne zabilježe; jezik registruje i ono što istorija ne uspijeva da zabilježi. Uzmimo samo jedan primjer. Pođimo, u mislima, od Skadarskog jezera do Nikšićke župe. Kakvo govorno šarenilo nam nude krajevi kuda vodi ova naša zamišljena staza. Ništa manje šarenila nećemo sresti ni na stazi od Kotora do Šavnika ili Bijelog Polja. To jezičko šarenilo nudi i sliku istorije tih krajeva. U fonetici, u morfologiji, u rječniku tih krajeva odslikava se njihova prošlost.⁴

Kad su u pitanju crnogorski govori, Peco je veliku pažnju posvetio ševerozapadnocrnogorskoj govornoj zoni. Kao što je poznato, tradicionalistička srpska lingvistika isticala je da su „od svih štokavskih govora oni u Crnoj Gori najjače izdiferencirani“⁵ i „strogo“ ih podijelila na istočnohercegovačke i zetsko-južnosandžačke, odn. zetsko-gornjopolimske, zetsko-sjeničke i sl. Međutim, opisujući govor istočne Hercegovine, Asim Peco se osvrnuo na susjedne govore – na govor Pive i Drobnjaka, koji je opisao Jovan Vuković,⁶ i na govor Nikšića i okoline, koji je opisao Danilo Vušović u studiji *Dijalekt Istočne Hercegovine*.⁷ Na samome početku svoga dijalektološkog rada primijetio je brojne osobine koje razdvajaju govor istočne Hercegovine od susjednih govora koji se nalaze u granicama Crne Gore, a toj tematici vraćaće se i kasnije. Imajući u vidu da je Vušović ispitivani govor nazvao dijalektom istočne Hercegovine, Peco predlaže, nakon utvrđenih razlika, da se stvari nazovu pravim imenom te „da bi onaj govor koji je opisao Vušović trebalo nazvati: govor stare istočne Hercegovine ili još bolje: govor Nikšićke župe, za razliku od stvarnog govora istočne Hercegovine“.⁸

⁴ A. Peco, „Crnogorski govori i naš jezički standard sa posebnim osvrtom na akcenatsku komponentu“, *Glasnik odjeljenja umjetnosti*, knj. 7, CANU, Titograd, 1987, str. 39.

⁵ P. Ivić, „Osvrt na lingvističke metode dosadašnjih proučavanja crnogorskih narodnih govora“, *Crnogorski govori*, Rezultati dosadašnjih ispitivanja i dalji rad na njihovom proučavanju, Zbornik radova, CANU, Titograd, 1984, str. 31.

⁶ J. Vuković, „Govor Pive i Drobnjaka“, *Južnoslovenski filolog*, XVII, Beograd, 1940.

⁷ D. Vušović, „Dijalekt Istočne Hercegovine“, *SDZb*, X, Beograd, 1927.

⁸ A. Peco, *Govori istočne i centralne Hercegovine*, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 2007, str. 34.

Godine 1977. objavio je rad „Jedan prelazni govor“⁹ u kojemu se detaljnije osvrnuo na ševerozapadne crnogorske govore. U uvodnome dijelu toga rada, pozivajući se na literaturu, Peco pokušava da definiše kriterijume prema kojima se neki govor može smatrati prelaznim i zaključuje da se „prelaznim može nazvati onaj govor u kojem se ukrštaju krajnji izdanci pojedinih izoglosa koje su relevantne za susjedne govore, a čiji broj i gustina nikako ne dostižu broj i gustinu tih osobina u govorima koji su matični za navedene izoglose“.¹⁰ Navodeći osobine zetskih i klasičnih istočnohercegovačkih govora, Peco kaže da bi se granica rasprostiranja izoglosa klasičnih istočnohercegovačkih govora na istok mogla vezivati za republičku granicu prema Crnoj Gori. Zatim podseća da se republičke granice ne moraju poklapati s govornim granicama, i napominje *da to vrijedi i za ovaj govor*. A potom opet ističe: „ali je istina i to da najveći broj istočnohercegovačkih izoglosa ide uz tu granicu... ima dosta izoglosa koje su karakteristične za istočnije ijekavske govore, one u granicama SR Crne Gore, za koje ne znaju govori istočne Hercegovine“.¹¹ Stiče se utisak kao da se ustručavao da povuče crtu između govora o kojima govori, vjerovatno ne želeći da direktno pobije tradicionalističke stavove i podjele kojih su se pridržavali tadašnji vodeći srpski lingvisti, koji nijesu videli ili nijesu željeli da vide te razlike.¹² S druge strane, Peco ipak nije zažmurio pred tim razlikama i zbog toga im je posvetio pažnju, kako sam kaže, „ali ne kao govorima koji čine integralnu cjelinu sa istočnohercegovačkim govorom nego kao o govorima prelaznog karaktera (...)“.¹³

Koliko je bio precizan u nauci, ali i hrabar, govori i činjenica da se ipak nije ustručavao da govore u Crnoj Gori nazove crnogorskim, što je bio rijedak slučaj u tradicionalističkoj dijalektologiji koja je crnogorske govore utapala u nazive „istočnohercegovački“ i „zetsko-južnosandžački“, odn. „zetsko-sjenički“, „zetsko-gornjopolimski“, pa i „zetsko-lovcenski“. Naime, da bi pojasnio izoglose o kojima govori, Peco je govore u Crnoj Gori nazvao „ševerozapadnocnogorskim“ i „istočnocnogorskim“,¹⁴ iako se u većini radova i on služio tradicionalističkim nazivima. U radu o kojemu je

⁹ A. Peco, „Jedan prelazni govor“, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, knj. 43, sveska 1–2, Filološki fakultet, Beograd, 1977.

¹⁰ Isto, str. 215.

¹¹ Isto, str. 219.

¹² Vjerovatno iz istoga razloga Peco bira termine 'stvarni' i 'klasični' istočnohercegovački govori, kako bi ih odvojio od onih crnogorskih govora koji su u to vrijeme takođe smatrani istočnohercegovačkima, iako je i njemu bilo jasno da ti govori ne mogu biti ni 'nestvarni', niti 'manje klasični' istočnohercegovački, već da pripadaju crnogorskim govorima.

¹³ Isto.

¹⁴ Poznato je da je i Mihailo Stevanović koristio sintagmu istočnocnogorski govori, no kasnije je od nje odustao.

riječ Peco je napravio i tabelarni prikaz govornih osobina, iz kojega se vidi da istočniji predjeli severozapadnocrnogorske zone imaju više zajedničkih osobina s istočnocrnogorskim govorima, ali i da oni zapadniji poznaju osobine istočnocrnogorskih govora (npr. nerazlikovanje akuzativa i lokativa pri označavanju mjesta i pravca: 'Bio u Nikšić', koje se javlja u govoru Pive i Drobnjaka, govoru Nikšića i Rudina, uskočkome govoru, ali ne i u govoru istočne Hercegovine; dativ i lokativ jednine zamjenica 1. i 2. lica u crnogorskim govorima glase: *mene, tebe*, što je u istočnoj Hercegovini rijetko). Iz tabele su vidljivi i obratni slučajevi, npr. glas *h* koji je Peco zabilježio u istočnoj Hercegovini, nije osobina severozapadnocrnogorskih govora.

U knjizi *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*, koja je objavljena nakon rada o prelaznim govorima, Peco je izdvojio severozapadnocrnogorske govore kao poseban govorni tip. Ponovio je stavove iznijete u pomenutome radu i opravdao njihovo izdvajanje: „Navedeni primeri svedoče da govori zapadne Crne Gore imaju veći broj osobina za koje ne znaju govori današnje istočne Hercegovine, ni Hercegovine uopšte, što tim govorima daje posebno mesto u sklopu ijekavskih govora“.¹⁵ Taj apsolutno utemeljeni sud Asima Peca tradicionalistička dijalektologija i filologija uporno zaobilazi.

Iako se Peco potrudio da objasni razlike između severozapadnocrnogorskih govora i istočnohercegovačkih, njegov rad o prelaznim govorima prošao je nezapaženo. Moguće da je to bio razlog za preštampanje rada nakon četiri godine i za dodatne ilustracije. Naime, 1981. objavio je rad „Prilog proučavanju prelaznih govora“.¹⁶ Tekst je identičan onome iz 1977. godine. Novinu predstavljaju dijalektološke karte, njih 25, na kojima je Peco precizno označio izoglose o kojima je govorio u radu. No, ni taj rad nije prošao zapaženije od prethodnoga.

I pored toga što je u pomenutim radovima Peco došao do zaključka da severozapadni crnogorski govori predstavljaju poseban govorni tip, on ih i dalje svrstava u 'ijekavske govore hercegovačkog tipa van granica Hercegovine', pozivajući se na četvoročlani akcenatski i na sedmočlani padežni sistem. No na tome mu ne treba zamjeriti. U vremenu u kojem je stvarao ipak je za crnogorske govore uradio dosta – usudio se da predoči pravo stanje u tim govorima i da odredi žarište pojedinih pojava, a drugim istraživačima ostavio je da preispitaju tradicionalističke podjele dijalekata u Crnoj Gori. To je i uradio Adnan Čirgić u radu „Klasifikacija crnogorskih govora“, u kojemu je, nakon iscrpnoga predočavanja pojava u crnogorskim govorima, došao do zaključka da se „ne može samo na osnovu četvoroakcenatskoga sistema neki

¹⁵ A. Peco, *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*, Naučna knjiga, Beograd, 1978, str. 75.

¹⁶ A. Peco, „Prilog proučavanju prelaznih govora“, *Radovi*, ANUBiH, knj. LXX, Sarajevo, 1981.

govor proglasiti hercegovačkim ako se zna da u njemu nema najbitnijih osobina hercegovačkih govora“, te da se „za ševerozapadne crnogorske govore određenje *istočnohercegovački* mora konačno napušiti“. ¹⁷

U opsežnoj bibliografiji Asima Peca našlo se još kraćih osvrtu na crnogorske govore. U nekoliko navrata osvrnuo se i na jezik Vuka Karadžića, ističući činjenicu koja se nerijetko zaboravlja – da su „osobine zapadnijih crnogorskih govora, i u Vukovom jeziku, i u našem standardu, kamen temeljac čitave naše gramatike“. ¹⁸ I u tome radu, napravio je distinkciju između ševerozapadnih crnogorskih i hercegovačkih govora, navodeći da je Karadžićev ijekavizam bliži pivsko-drobnjačkome ijekavizmu nego ijekavizmu bilo koga govornog tipa u Hercegovini. Isto važi i za Karadžićev akcenat koji je najbliži akcenatskome stanju u Drobnjaku.

Bez obzira na vrijeme u kojemu je radio i na tadašnji zvanični srpsko-hrvatski jezik koji je smatrao svojim, Peco nije bio isključiv u stavovima poput brojnih lingvista njegova vremena. Poznajući dobro jezičke prilike na prostoru bivše Jugoslavije, bilo mu je jasno da „naša jezička norma nije jedinstvena. Ona takva nije nikada bila, niti je, s obzirom na razuđenost naše jezičke teritorije, mogla biti takva. Otuda pojava varijanata (ili – kako se sve te osobine ne zovu) nije plod nečije mašte ili nečijeg ćeifa. To je naša stvarnost. Drugo je pitanje da li mi moramo insistirati na čistoti varijanata (...)“. ¹⁹ Iako Peco nije insistirao na 'čistoti varijanata', smatrao je da „jezik treba pustiti da se slobodno razvija. Pustiti mu da teče kao neukročena rijeka, da slobodno pravi sebi korito, a u svome toku on će naći najbolji put za razvitak (...) Svak ima pravo da svoj jezik nazove onako kako misli da je najbolje. Nauka o jeziku ovdje će dati presudnu riječ. Naš narod kaže: 'Vrijeme je najbolji sudija'. Neka i ovdje vrijeme presudi“. ²⁰

Crna Gora dala je veliki broj izuzetno vrijednih dijalektologa koji su za sobom ostavili nezaobilazne studije o crnogorskim govorima. No malo je koji od njih smogao hrabrosti koliko Asim Peco da prikaže da su crnogorski govori – crnogorski. I nije samo po toj smjelosti zaslužio da se svrsta među one koji su zadužili montenegristiku. Zaslužio je to, prije svega, zbog toga što je takve svoje stavove argumentovano iznio. Zato su tradicionalisti i odlučili da ih prečute.

¹⁷ A. Čirgić, „Klasifikacija crnogorskih govora“ u knjizi: *Crnogorski jezik u prošlosti i sadašnjosti*, Institut za crnogorski jezik i književnost – Matica crnogorska, Podgorica, 2011, str. 88.

¹⁸ A. Peco, „Govori Crne Gore u Vukovoj reformi“, *Vuk Stefanović Karadžić i Crna Gora*, CANU, Titograd, 1987, str. 10.

¹⁹ A. Peco, „Crnogorski govori i naš jezički standard sa posebnim osvrtom na akcenatsku komponentu“, str. 38.

²⁰ „Ijekavica ima sva prava kao i ekavica“ – intervju s Asimom Pecom, *Nikšićke novine*, 25. novembar 1999, str. 20–22.

Literatura

- „Ijekavica ima sva prava kao i ekavica“ – intervju s Asimom Pecom, *Nikšićke novine*, 25. novembar 1999, str. 20–22.
- Abazović, Dina. – Bibliografija Asima Peca (do 2006), *Izabrana djela Asima Peca*, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 2007, 339–385.
- Čirgić, A. – „Klasifikacija crnogorskih govora“ u knjizi: *Crnogorski jezik u prošlosti i sadašnjosti*, Institut za crnogorski jezik i književnost – Matica crnogorska, Podgorica, 2011, str. 51–91.
- Ivić, P. – „Osvrt na lingvističke metode dosadašnjih proučavanja crnogorskih narodnih govora“, *Crnogorski govori*, Rezultati dosadašnjih ispitivanja i dalji rad na njihovom proučavanju, Zbornik radova, CANU, Titograd, 1984.
- Murtagić-Tuna, Hasnija. – „In memoriam akademik Asim Peco (1927–2011): Zapis o profesoru i čovjeku“, *Pismo*, IX/1, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 2011.
- Peco, A. – „Prilog proučavanju prelaznih govora“, *Radovi*, ANUBiH, knj. LXX, Sarajevo, 1981.
- Peco, A. – „Crnogorski govori i naš jezički standard sa posebnim osvrtom na akcenatsku komponentu“, *Glasnik odjeljenja umjetnosti*, knj. 7, CANU, Titograd, 1987.
- Peco, A. – „Govori Crne Gore u Vukovoj reformi“, *Vuk Stefanović Karadžić i Crna Gora*, CANU, Titograd, 1987.
- Peco, A. – „Jedan prelazni govor“, *Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, knj. 43, sveska 1–2, Filološki fakultet, Beograd, 1977.
- Peco, A. – *Govori istočne i centralne Hercegovine*, Bosansko filološko društvo, Sarajevo, 2007.
- Peco, A. – *Pregled srpskohrvatskih dijalekata*, Naučna knjiga, Beograd, 1978.

Sanja ORLANDIĆ

ASIM PECO'S CONTRIBUTION TO MONTENEGRISTICS

The author of this paper provides a brief overview of the contribution that Asim Peco (1927–2011) gave to the study of Montenegrin speech patterns. Peco was a very significant scholar who dealt with various language issues, but will mostly be remembered by the results he achieved in dialectology and accentology.

Key words: *Asim Peco, Montenegrin speech patterns, dialectology*